

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ В УПРАВЛІННІ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

УДК 338.45:622.691.4.054

Надія ПИШИК

викладач,

Косівський інститут прикладного та декоративного мистецтва ЛНАМ

ДЖЕРЕЛА ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ГАЗОРОЗПОДІЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто загрози економічної безпеки підприємства. Досліджено та проаналізовано основні чинники та джерела загроз економічної безпеки газорозподільних підприємств. Здійснено їх класифікацію за основними ознаками. Зроблено аналіз ризиків та загроз, за допомогою яких встановлюється стан економічної безпеки підприємства.

Ключові слова: безпека, загрози, ризик, підприємство.

Аналіз сучасних кризових явищ в економіці України вказує на необхідність вирішення проблеми безпеки підприємства. Необхідність постійного дотримання економічної безпеки зумовлюється об'єктивною потребою кожного суб'єкта господарювання у стабільному функціонуванні та досягненні цілей його діяльності. Достатній рівень безпеки має безпосередній вплив на ефективність діяльності суб'єктів господарювання.

Газотранспортна система України є багатофункціональною галузевою структурою, ефективність функціонування якої визначає імідж держави на міжнародних газових ринках. Розподіл газових ресурсів усередині держави, забезпечення газом основних споживачів фізичних і юридичних осіб – не менш важливі функції, реалізацію яких здійснюють газорозподільні підприємства (ГРП).

Варто зазначити, що газорозподільне підприємство – це підприємство, що здійснює транспортування природного газу газорозподільними мережами споживачам і у якого газорозподільні мережі та інші виробничі об'єкти перебувають на правах власності чи на інших законних підставах.

Під загрозою розуміють сукупність умов, процесів, чинників, які перешкоджають реалізації економічних інтересів суб'єктів господарської діяльності чи створюють небезпеку для них. По суті, загроза економічної безпеки припускає аналіз прогнозованого стану підприємства внаслідок прийнятих раніше стратегічних економічних та науково-технічних рішень, загальних тенденцій.

Економічну безпеку підприємства можна розглядати як складну динамічну систему, яка забезпечує стійке функціонування і розвиток за допомогою своєчасної мобілізації і найбільш раціонального використання трудових, фінансових, техніко-технологічних та інших ресурсів в умовах дії зовнішніх і внутрішніх загроз.

Аналіз ризиків та загроз є необхідною умовою для визначення напрямів підвищення ефективності управління економічною безпекою газорозподільних підприємств. На його основі розробляються стратегічні напрями дотримання економічної безпеки підприємства та система планування дій газорозподільних підприємств.

Проблеми економічної безпеки підприємства

присвячено низку праць багатьох науковців, серед яких О. Барановський, Т. Васильців, М. Зубок, М. Єрмошенко, В. Мак-Мак, Г. Пастернак-Таранушенко, В. Пономарьова, О. Терещенко, М. Туган-Барановський, Н. Реверчук та інші. У своїх роботах вчені визначили основні підходи до дослідження економічної безпеки підприємства, проаналізували систему чинників економічно безпечного його розвитку, а також визначили основні ризики.

Зусиллями багатьох фахівців [2-4] розроблено економічні, правові та інституційні засади гарантування економічної безпеки, окреслено головні принципи та напрями вдосконалення системи управління економічною безпекою в ринковій та перехідній економіках, розвинуто теорію фінансової стійкості підприємств в умовах глобалізації та інноваційного типу економічного розвитку.

Рівень економічної безпеки залежить від того, наскільки ефективно його керівництво і фахівці будуть здатні уникнути можливих загроз і ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовища.

Метою статті є аналіз чинних класифікацій джерел загроз економічної безпеки та їх адаптація до газорозподільних підприємств.

Поняття економічної безпеки підприємства можна розглядати з декількох позицій. З позиції різних агентів ринку, що взаємодіють з підприємством (споживачів, суміжників, податкових, кредитних органів), оцінювання економічної безпеки повинно дати відповідь на питання, наскільки надійне підприємство як партнер в економічних відносинах і чи доцільно продовжувати ці відносини [2]. В цьому випадку можна визначити, що економічна безпека є комплексним віддзеркаленням ступеня надійності підприємства як партнера у виробничих, фінансових, комерційних і інших економічних відносинах за певний проміжок часу.

Загальновідомо, що економічна безпека – це стан захищеності його діяльності від негативного впливу зовнішнього середовища, а також спроможності швидко усунути загрози, пристосовуватися до наявних умов, що негативно впливають на його діяльність [1].

Робота керівництва підприємства з формування системи його економічної безпеки має бути спрямована на виявлення джерел і розроблення заходів з мінімізації

негативного впливу чинників на життєдіяльність підприємства.

Незадовільний стан розвитку більшості підприємств України є вагомим джерелом виникнення загроз економічній та соціальній стабільності в регіоні їх розміщення, а також для потенціалу і колективу кожного конкретного підприємства. Якщо потенціал підприємства вичерпав можливості пристосуватися до нестабільного зовнішнього середовища, то можна говорити про загрозу його економічній безпеці. Вона може виявитися у вигляді втрати конкурентного статусу підприємства, або істотного погіршення його фінансового стану, або руйнування позитивного іміджу.

Формування ефективної стратегії гарантування економічної безпеки газорозподільних підприємств потребує, зокрема, виявлення основних загроз та ризиків їх економічному розвитку. Джерелами негативного впливу на економічну безпеку газорозподільних підприємств можуть бути свідомі і неспівомі дії окремих посадових осіб і суб'єктів господарювання.

Неповне завантаження потужностей, руйнування створеного потенціалу підприємства загрожують економічним та матеріальним основам життєдіяльності колективу й суспільства, для підтримування яких він створювався й розвивався. Більшість підприємств не здатні самостійно й ефективно увійти в стихійно організований ринок і запустити ринковий механізм господарювання.

Для запобігання загрозам економічній безпеці газорозподільного підприємства необхідно постійно враховувати весь спектр численних чинників, від яких залежить його функціонування. А саме:

1. Адаптивність стратегічного потенціалу підприємства, що визначається не тільки внутрішніми, а й зовнішніми впливами. Це означає, що, як і вся система, стратегічний потенціал підприємства має граничні можливості адаптації до умов, що змінюються, наявність яких зумовлена періодичною потребою в технічному переозброєнні і реконструкції підприємства, відновленні чи підвищенні рівня кваліфікації його персоналу.

Зокрема, для ГРП слід враховувати: можливість забезпечення планових потоків газу, рівень фізичного зношування газопроводів; скорочення непродуктивних витрат; забезпечення надійності та ефективності функціонування системи газопостачання; безперебійної роботи з урахуванням реального зношення її основних компонентів; експлуатацію та розвиток розподільних газових мереж, споруд та обладнання; впровадження нової техніки, прогресивних технологій, науково-дослідних розробок, які підвищують ефективність функціонування системи газозабезпечення.

2. Залежність підприємства від інтенсивності кооперованих його зв'язків із постачальниками різного роду ресурсів, як з погляду якості ресурсів, що поставляються, так і повноти та своєчасності цих поставчань.

Для прикладу, основним виробником поліетиленових труб є ТОВ «Прикарпатська полімерна компанія» – одна з перших фірм в Україні, яка запропонувала газові поліетиленові труби, фітінги власного виробництва. Завдяки якісному високовиробничому технологічному обладнанню, якісній сировині кращих європейських виробників, чіткому контролю якості продукції на всіх виробничих етапах, технічному і професійному стажу спеціалістів,

які працюють на заводі «Прикарпатська Полімерна Компанія», вона є однією з найкращих.

3. Охорона комерційної таємниці підприємства, з одного боку, і нагромадження інформації про можливе втручання інших економічних агентів у діяльність підприємства – з іншого.

Поширення конфіденційної інформації за межі ГРП може завдати йому істотної шкоди. Підприємство повинно організувати збір, нагромадження і обробку інформації про діяльність реальних і потенційних конкурентів.

Працівники відділу економічної безпеки ГРП повинні проводити роботу для усунення ризиків виникнення економічних злочинів, пов'язаних з володінням певною частиною персоналу інформацією, яка може розцінюватися як комерційна таємниця, помилками та зловживаннями. Безпосередньо до системи попередження та боротьби з економічними злочинами, що вчиняються співробітниками підприємства відносять дві групи заходів:

а) управління кадровими ризиками. Діями уповноважених осіб на цьому етапі можуть бути розробка інструкції про допуск персоналу фірми до роботи з документами, що містять комерційну чи іншу таємницю, що охороняється законом, організація ведення закритого діловодства тощо [9];

б) вдосконалення кадрових технологій. На цьому етапі персонал відділу економічної безпеки повинен працювати в комплексі зі співробітниками інших відділів, таким, як відділ кадрів, який безпосередньо займається підбором, звільненням персоналу.

4. Рівень можливого ризику прийнятих рішень. Економічна безпека підприємства практично визначається здатністю керівництва вміло ризикувати під час прийняття стратегічно важливих рішень. Необхідно постійно порівнювати можливі вигоди й втрати. Як свідчить практика, імовірність роботи без ризику надзвичайно мала. Крім того, варто пам'ятати і про можливі наслідки реалізованих рішень у майбутньому для підприємства. Важливо потрапити в зону допустимого ризику, тобто в зону, де величина можливих втрат від прийняття того чи іншого рішення не перевищує прогнозованого прибутку. На жаль, діяльність ГРП регламентована ціновою і тарифною політикою Національної комісії регулювання електроенергетики України (НКРЕ). Ця організація визначає методологію визначення вартості послуг, які надають ГРП кінцевим споживачам газу: суб'єктам господарювання та населенню. Методологія визначення вартості цих послуг побудована на тарифній основі. Це дає можливість постачальникам газових ресурсів закладати заздалегідь не тільки необхідний рівень витрат, а й втрат і прибутків, що фактично усуває важелі ринкового впливу щодо зниження цін на послуги та мотиваційні механізми їх реалізації.

Проблеми Української тарифної системи полягають у тому, що вона не відповідає вимогам європейських та міжнародних стандартів за рівнем нормативної бази на засоби вимірювальної техніки, методам обліку фактичних витрат газу на різних етапах його транспортування, зберігання і використання. Саме низький рівень достовірності результатів обліку витрат газу дає можливість закладати в тарифні розрахунки необґрунтовані нормативи, що в усіх випадках знижує ефективність діяльності ГРП.

Важливим фактором у забезпеченні ефективності функціонування ГРП має стати запровадження політики

газозбереження у державі загалом, яка впливатиме на поведінку всіх суб'єктів газових ринків, спонукаючи їх до раціонального споживання ресурсів.

Спираючись на господарську діяльність, напрямки стратегічного розвитку, кожне підприємство розробляє власну довгострокову стратегію формування високого рівня економічної безпеки підприємства. За основу такої програмної довгострокової стратегії беруться основні чинники, що формують належний рівень економічної безпеки. До них можуть залучатися окремі чинники, які мають конкретне і безпосереднє значення тільки для певного господарюючого суб'єкта. Така довгострокова стратегія економічної безпеки ГРП має містити певні додаткові параметри, які гарантують як внутрішню, так і зовнішню економічну безпеку [4]. До них слід зарахувати такі:

1. На рівні держави:

- прийняття законів і постанов, спрямованих на забезпечення раціонального використання газу та інших видів паливно-енергетичних ресурсів;
- розроблення програм і стратегічних планів, спрямованих на зниження енергомосткості вітчизняних виробничих процесів;
- підвищення контролю за виконанням прийнятих державних програм і урядових рішень.

2. На рівні галузевих управлінських установ:

- розроблення прогресивних нормативів витрат газу на власні потреби суб'єктів газотранспортної системи;
- вдосконалення методик визначення тарифів на газ і послуги газотранспортних і газозабезпечуючих установ, що сприяють зацікавленню у раціональному використанні газових ресурсів;
- стимулювання суб'єктів газотранспортних систем на раціональне використання та збереження газу шляхом преміювання посадових осіб і трудових колективів за розроблення та впровадження газозберігаючих технологій, створення умов, що спонукають підприємства розробляти і використовувати ресурсозберігаючі технології.

3. На рівні обласних і районних адміністрацій:

- підвищення контролю і відповідальності за своєчасність оплати грошей за спожитий газ суб'єктами, що належать державним адміністраціям;
- розроблення програм забезпечення газом малозабезпеченої і непрацевдатної частини населення;
- розроблення програм упровадження енерго- і газозберігаючих технологій регіонального рівня;
- сприяння розвитку ринкових відносин на місцевих газових ринках між суб'єктами господарювання і ГРП.

4. На рівні ГРП:

- стимулювання менеджерів і найманих працівників за збереження газових ресурсів, раціональне використання їх для потреб підприємств, розроблення і впровадження газозберігаючих технологій, надання послуг споживачам у напрямках застосування газозберігаючої апаратури.

Усі ризики й загрози економічної безпеки можуть бути згруповані за різними класифікаційними ознаками. Так, залежно від джерела виникнення загрози економічній безпеці, їх ділять на об'єктивні й суб'єктивні. Об'єктивні виникають без участі підприємства або його службовців, незалежні від ухвалень рішень, дій менеджера. Це стан фінансової

кон'юнктури, наукові відкриття, форс-мажорні обставини. Їх необхідно розпізнавати й обов'язково враховувати в управлінських рішеннях. Суб'єктивні загрози породжені навмисними або ненавмисними діями людей, різних органів й організацій, зокрема державних й міжнародних підприємств-конкурентів. Тому і їхнє запобігання багато в чому пов'язане із відповідним впливом у системі економічних відносин [2].

Загальна класифікація загроз економічній безпеці підприємства наведена на рис.1.

За природою їхнього виникнення можна виділити:

- а) економічні – кон'юнктурні (ринкові) зміни;
- б) політичні – зміна влади;
- в) правові – законодавче регулювання діяльності, ліцензування;
- г) техногенні – аварії та катастрофи;
- д) екологічні – виснаження ресурсів, кліматичні зміни;
- е) конкурентні – «чорний PR», недобросовісна конкуренція;
- є) контрагентські – невиконання зобов'язань, шахрайство.

Залежно від можливості запобігання виділяють фактори форс-мажорні й не форс-мажорні. Перші відрізняються непереборністю впливу, тобто це війни, природні катаклізми, техногенні катастрофи, надзвичайні ситуації, які змушують вирішувати й діяти всупереч наміру. Другі можуть бути передбачені на стадії планування бізнесу, процесів і технологій для мінімізації або повного запобігання можливого збитку у випадку реалізації фактору ризику [3].

За ймовірністю настання всі чинники можна поділити на явні, тобто реально існуючі, видимі, які обумовлені ринковими (економічними і юридичними) законами, і латентні, тобто приховані, ретельно замасковані. Їхній вияв або невияв може бути зумовлений економічною кон'юктурою, наслідком макроекономічних явищ, а також конкурентною боротьбою й способами її ведення. Раптовість їх вияву може мати суб'єктивний характер і важко прогнозована навіть при відомій ймовірності настання.

За величиною збитків поділяють на:

- несуттєві – що не впливають на ринковий стан підприємства;
- істотні – втрата значної частини матеріальних і фінансових ресурсів;
- значні – втрата конкурентних переваг, можливе банкрутство;
- катастрофічні – продовження господарської діяльності не можливе, неминуче банкрутство.

Збитки також поділяють за можливістю прогнозування на прогнозовані та непередбачувані [7]. Перші – ті, що виникають при певних обставинах, виявлені на підставі минулого досвіду, узагальнені галузевою наукою та зафіксовані в законах, стандартах, технічних умовах та інших нормативних документах, а другі – це вже форс-мажорні обставини, технологічні досягнення й відкриття та інші, неминучі за суттю.

Економічні загрози підприємства різні не тільки за своїм змістом і виникненням, але і за систематичністю вияву [4]. З огляду на це, їх необхідно поділити на:

- систематичні загрози. Існують завжди (чи досить тривалий час) і постійно здійснюють свій вплив на діяльність підприємства. До таких загроз можна віднести динамічність зміни економічного законодавства країн. Ці загрози мають

систематичний характер вияву, оскільки відображають реальні процеси, які відбуваються у ринковій економіці, а також закони розвитку ринку; несистематичні загрози, які справляють свій вплив на діяльність підприємства або стохастично, або з

визначеним періодом виникнення. До таких загроз можна віднести загрози стихійних лих, тимчасовий розрив відносин з підрядником.

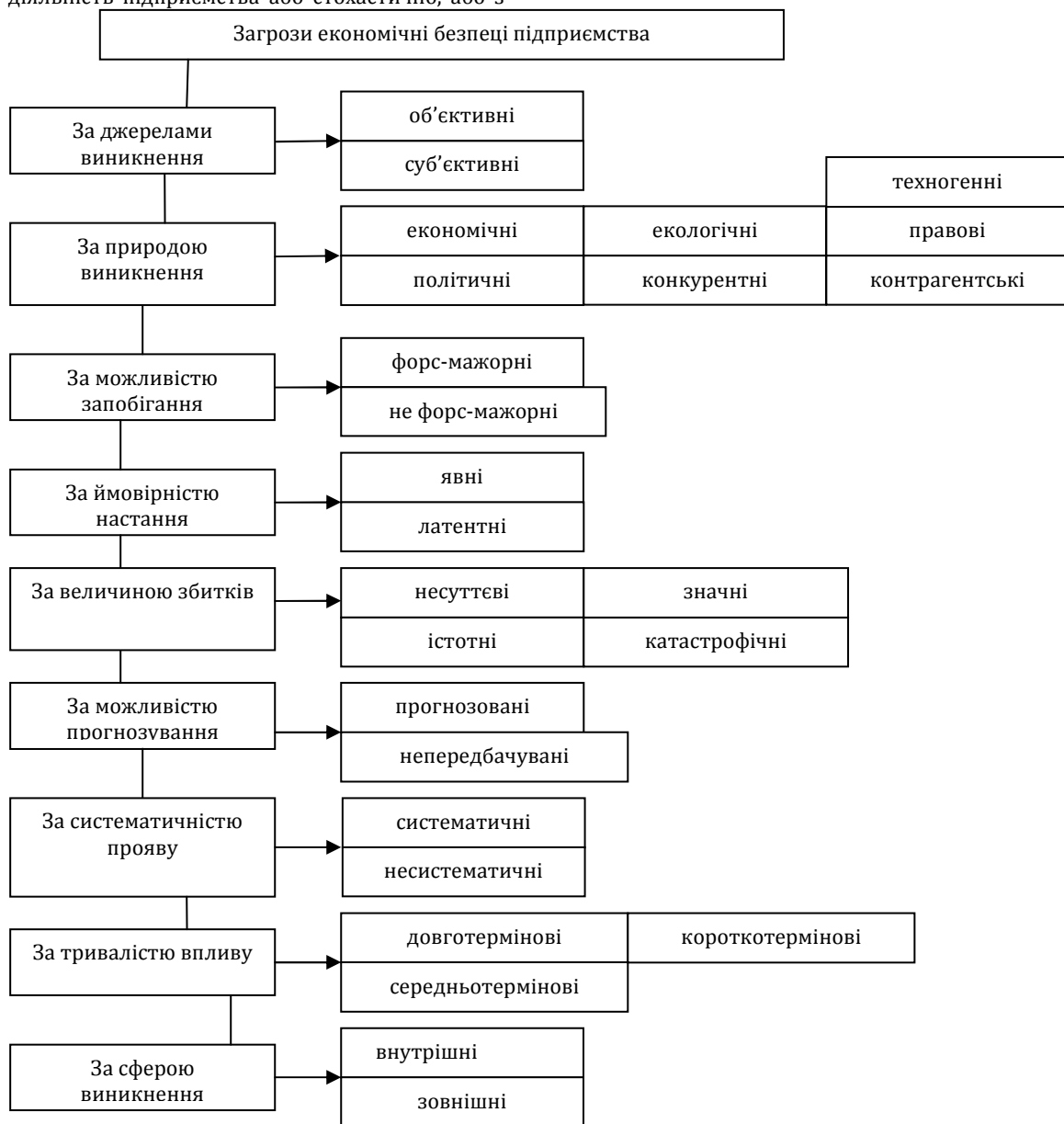

Рис.1. Класифікація загроз економічній безпеці ГРП

Але найбільше поширення в науці одержало визначення ризиків та загроз залежно від сфери їхнього виникнення.

За цією ознакою розрізняють внутрішні й зовнішні. Зовнішні ризики й загрози виникають за межами підприємства. Як правило, це така зміна зовнішнього середовища, що може завдати підприємству збитків. Внутрішні фактори можуть здійснити свій вплив на результати бізнесу. Найбільш значними з них є: якість планування й ухвалення рішення, дотримання технології, організація праці і робота з персоналом, фінансова політика підприємства, дисципліна.

Автори роботи [7, с. 18] вважають, що внутрішні і зовнішні загрози економічній безпеці – це «... сукупність умов і факторів, джерелом виникнення яких є економічна система, що розглядається», а зовнішні

загрози – «сукупність умов і факторів, які сформувались в економічних системах більш високого рівня ієрархії...».

Підприємство у своїй діяльності вступає у різні зв'язки і відносини, під впливом яких виникають внутрішні і зовнішні чинники ризику. Під впливом навколишнього середовища виникають багато десятків зовнішніх ризиків та загроз економічній безпеці підприємства. До них можна зарахувати: несприятливу зміну політичної ситуації, кризи, інфляцію, зміну законодавства, протиправні дії кримінальних структур, промислово-економічне шпигунство, залякування, шантаж і фізичний, небезпечний для життя вплив на персонал і їхні родини, розкрадання матеріальних засобів, зараження програм ЕОМ комп'ютерними вірусами, несанкціонований доступ конкурентів до конфіденційної інформації, що становить комерційну

таємницю [1; 6; 8].

Щодо внутрішніх ризиків, то до основних факторів ризику можна зарахувати: недостатній рівень дисципліни, протиправні дії кадрів співробітників, вибір ненадійних партнерів, перебої в енерго-, водо-, теплопостачанні, вихід з ладу обчислювальної техніки, низький освітній рівень керівників [6; 8].

Система економічної безпеки газорозподільних підприємств вимагає постійного самотестування й відновлення. Алгоритм «раннього попередження» негативних, руйнівних процесів на різних рівнях керування з погляду критеріїв економічної безпеки, виявлення «руйнівників системи» спирається на моніторинг її провідних параметрів.

Моніторинг економічної безпеки підприємства передбачає:

- оцінку стану й динаміки розвитку підприємства;
- виявлення деструктивних тенденцій і процесів розвитку потенціалу підприємства;
- визначення причин, джерел, характеру, інтенсивності впливу загроз економічної безпеки;
- прогнозування наслідків дії загроз економічної безпеки;
- системно-аналітичне вивчення сформованої ситуації й тенденцій її розвитку, розробка цільових заходів щодо відбивання загроз підприємству.

Моніторинг є результатом взаємодії всіх зацікавлених служб підприємства. При його здійсненні повинен діяти принцип безперервності спостереження за станом об'єкта моніторингу з урахуванням фактичного стану й тенденцій його розвитку, а також загального розвитку економіки, політичної ситуації й дії інших загальносистемних факторів.

Для проведення моніторингу необхідне відповідне методичне, організаційне, інформаційне, технічне забезпечення. Зміст і послідовність здійснення моніторингу містять:

- ідентифікацію підприємства і об'єкта моніторингу;
- формування системи техніко-економічних показників оцінки економічної безпеки підприємства з урахуванням специфіки його функціонування;
- збір і підготовку інформації, що характеризує стан

об'єкта моніторингу;

- виявлення факторів, що характеризують перспективні напрями розвитку підприємства;
- формування стратегії розвитку підприємства;
- розрахунок техніко-економічних показників підприємства на всю глибину прогнозного періоду;
- проведення аналізу показників економічної безпеки підприємства;
- розробку пропозицій з попередження й нейтралізації загроз економічній безпеці підприємства.

Цей методичний підхід дозволяє досліджувати комплекс факторів, що загрожують економічній безпеці підприємства, осмислено й цілеспрямовано організувати й виконати необхідний моніторинг, проводити техніко-економічне обґрунтування прийнятих управлінських рішень.

Варто зауважити, що ситуацію ускладнює відсутність стабільної середньої ланки менеджерів. Дуже часто стається так, що після набуття певного досвіду працівник переходить до конкуруючої компанії. З собою він забирає інформацію про діяльність підприємства.

Отже, серйозною внутрішньою загрозою діяльності підприємств є відсутність або недостатня обґрунтованість маркетингової стратегії підприємства. Економічну безпеку підприємства на ринку послаблює як недооцінювання, так і переоцінювання ролі маркетингу. Кожне підприємство, менеджери з огляду на конкретну ситуацію повинні визначити найбільш небезпечну з них і виробити систему заходів для запобігання.

Таким чином, цільовою спрямованістю системи управління економічної безпеки газорозподільного підприємства є формування адаптивних реакцій на дію загроз у будь-якій сфері його життєдіяльності і, як наслідок, забезпечення стабільного і максимально ефективного функціонування на сьогодні та високого потенціалу розвитку в майбутньому. Газорозподільним підприємствам необхідно враховувати вплив на параметри їх економічної безпеки, проаналізованих у дослідженні зовнішніх та внутрішніх чинників.

Список літератури

1. Васильців, Т. Г. Пріоритети та засоби зміцнення економічної безпеки малого та середнього підприємництва [Текст] : монографія / Т. Г. Васильців, В. І. Волюшин, А. М. Гуменюк. – Львів: Видавництво ЛКА, 2009. – 248 с.
2. Довбня, С. Б. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства [Текст] / С. Б. Довбня, Н. Ю. Гічова // *Фінанси України*, 2008. – №4. – С. 88-97.
3. Зубок, М. І. Безпека підприємницької діяльності: нормативно-правові документи комерційного підприємства, банку [Текст] / М. І. Зубок, Р. М. Зубок. – К: Істина, 2004. – 144 с.
4. Козаченко, Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення [Текст] : монографія / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О. М. Ляшенко – К: Вид-во "Лібра", 2003. – 280 с.
5. Мак-Мак, В. П. Служба безпеки підприємства [Текст] / В. П. Мак-Мак. – М: Школа охрани "Баярд", 2003 – 208 с.
6. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство [Текст] / В. М. Гейця, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова: за ред. В. М. Гейця – Х: ВД "Інжек", 2006. – С. 137.
7. Пономаренко, В. С. Экономическая безопасность региона: анализ, оценка, прогнозирование [Текст] : монография / В. С. Пономаренко, Т. С. Клебанова, Н. Л. Чернова – Х: ИД "ИНЖЭК", 2004. – 144 с.
8. Реверчук, Н. Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур [Текст] / Реверчук Н. Й. – Львів: ЛБІ НБУ, 2004 – С. 195.

РЕЗЮМЕ

Пишик Надежда

Источники угроз экономической безопасности газораспределительных предприятий

В статье рассмотрены угрозы экономической безопасности предприятия. Исследованы и проанализированы основные факторы и источники угроз экономической безопасности газораспределительных предприятий. Осуществлена их классификация по основным признакам. Сделан анализ рисков и угроз, с помощью которых устанавливается состояние экономической безопасности предприятия.

RESUME

Pyshyk Nadia

Sources of threats to economic security of gas distribution enterprises

The article deals with threats to economic security. There have been investigated and analyzed the key factors and sources of threats to the economic security of gas distribution companies. Their classification according to the main features is proposed. The analysis of risks and threats with which established the state of economic security is carried out.

Стаття надійшла до редакції 11.10.2012 р.